

SVENSSONS STORA FÖRTJÄNSTPRIS

Med ljuset som främsta uttryck

Bara i år har hon haft engagemang i Belgrad, Skopje, Shenzhen, Barcelona och Sao Paolo. Varvat med besök i Örebro, Ekerö, Smögen, Åhus, Uppsala. Aleksandra Stratimirovics agenda är minst sagt späckad. Alla resor är förstås kopplade till ljus.

TEXT: *Lotta Jonson*

Arets mottagare av det Stora Förtjänstpriset lever sitt jobb. Med framträdanden på ljusfestivaler, genom att ta fram permanenta eller temporära ljusinstallationer och offentliga utsmyckningar av skilda slag.

– Nej, det blir inte mycket tid för annat än ljus. Förutom familjen då, erkänner hon när Ljuskultur hälsar på i studion på Kungsholmen i Stockholm.

– Det är svårt att hitta en exakt beskrivning av vad jag håller på med. Men kanske är jag mest konstnär ändå även om jag alltid använder mig av ljus. Jag gör sällan ren ljusdesign eller arkitektonisk belysning fast mina verk integreras med arkitekturen. På publika platser kopplas ljuset självklart till omgivningen, till rummet.

Vad är viktigast då, det konstnärliga uttrycket eller själva ljuset?

– Alla vi som jobbar med ljus möts av och fastnar inte sällan just i den frågeställningen eftersom vi använder samma medium. Tekniker, programmerare, ljusdesigner, arkitekter... För mig är det nog upplevelsen som helhet som räknas. Den är alltid essentiell. Liksom platsen. Och förresten det är alla människor som möter mina verk också.

Sedan år 2000 driver Aleksandra Stratimirovic sitt Stratimirovic Art Light Design. Hon administrerar själv sina projekt som sinsemellan kan vara väldigt olika. I samband med större uppdrag händer det att hon anlitar en eller flera medhjälpare. Varje projekt för dock alltid med sig olika typer av samarbeten med arkitekter, elektriker eller byggnadstekniker.

– Jag har hittat ett system som funkar bra för mig. Känner vad jag klarar av och har återkommande medarbetare. Vill gärna slippa programmering till exempel. Där är det så lätt att man fastnar i tekniken, att man blir låst av det lilla man kan. Då lämnar jag hellre över de mer avancerade bitarna till en som kan. Till Anton Sjöstrand på Control Dept. Vi förstår varandra. Mina projekt är sinsemellan så olika och det kommer alltid nya programvaror. Jag håller gärna lite avstånd till tekniken. Den tar så lätt över.

Just nu arbetar Aleksandra Stratimirovic med flera offentliga beställningar parallellt. Det handlar bland annat om utsmyckningar för sjukhus och skolor i Stockholm samt för bostadsområden både i Norrköping och Örebro.

För ungefär ett år sedan invigdes "Cellula" på Alingsås lasarett. Verket består av två sju meter höga skulpturer utanför huvudentrén respektive i en foajé samt en fem meter lång väggrelief i en korridor. Ett monument till urcellen, enligt Aleksandra Stratimirovic själv.

Av hopfogade femkantiga former, alla försedda med olikstora glödlampor som skiftar färg i en meditativ ljuskomposition – "en berättelse om livet".

Och i februari avtäcktes ljuskonstverket "Berså" på Karlslundsgården i Örebro, ett vårdhem för Alzheimer-patienter. Där ville hon komma åt hur det känns att vistas i ett lummigt rum när skimrande solstrålar tar sig igenom den långsamt vajande grönskan.

Inte för inte sägs det i prismotiveringen att Aleksandra Stratimirovic utforskar gränslandet mellan ljusdesign och ljuskonst på ett unikt sätt. Att hon kan utnyttja ljuset för att påverka och beröra. Samt att hennes installationer har bidragit till en mänskligare miljö.

CELLULA – ett monument till urcellen – på Alingsås lasarett.

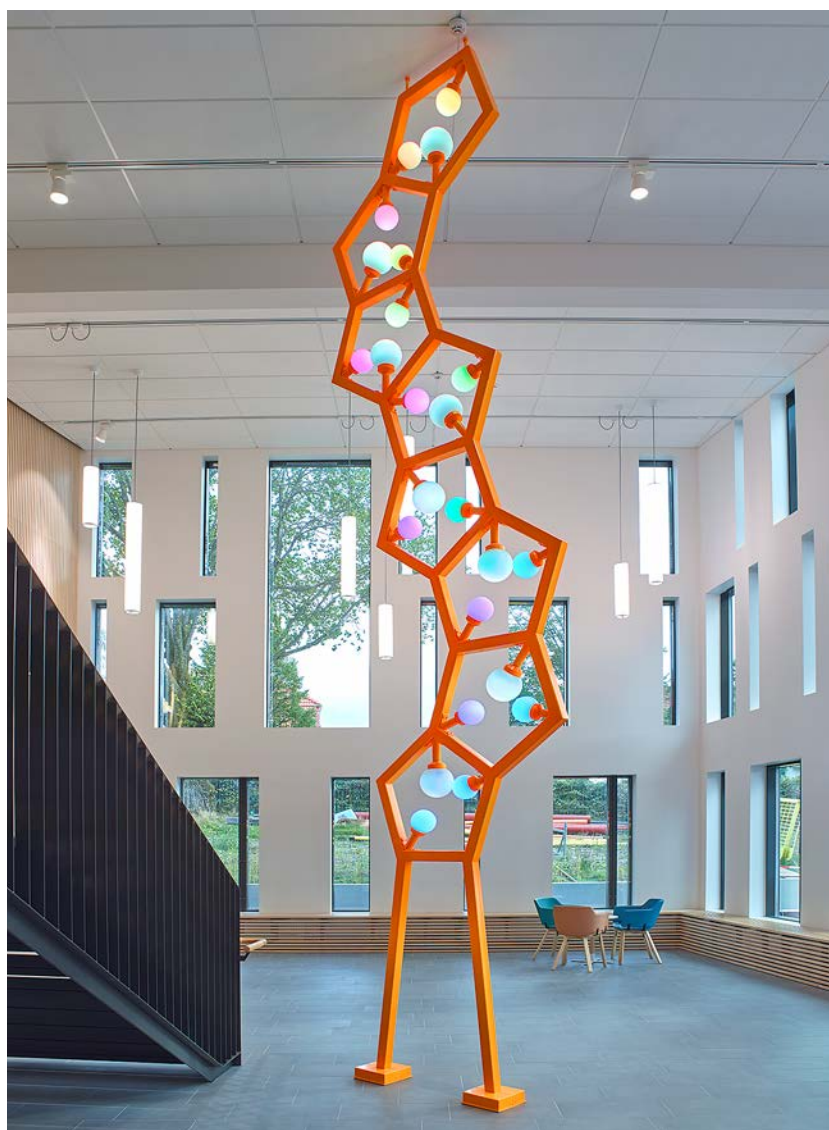

Foto: Robin Hayes

”Intresset för ljuskonstverk har ökat enormt liksom förståelsen för ljusets betydelse.”

HUR DET HELA BÖRJADE

Det har gått över tjugofem år sedan Aleksandra Stratimirovic som ung konststudent flyttade till Sverige. Kärleken och läget i hemlandet förde henne hit. På konstakademin i Belgrad hade hon haft keramik som huvudämne och då jobbat mycket med skulptur.

– Redan i Belgrad var jag intresserad av ljussättning och rumsgestaltning. Ingenting av det ingick i undervisningen men jag improviserade på mitt eget sätt med ljus i rummet. Min syster Ljudmila hade startat en experimentell teatergrupp. Under det krig som pågick hade vi tillgång till en liten teaterlokal där vi skapade vår egen värld. Sammanförde unga musiker och vetenskapsmän med teaterfolk och experimenterade med rymd, rörelse och ljus. Vi skapade vår egen fantasivärld i den tragiska verkligheten. Det var en kreativ tid. Och vi hade stor publik, berättar hon.

Här i Sverige fanns ingen möjlighet att fortsätta med teatern. Inga kontakter, inga ingångar. Men hon sökte och kom in på en av de första ljuskurserna på Konstfack (som Agneta och Jan Ejhed startade i slutet av 1990-talet). Några år senare pluggade hon ”Daylight and Architecture” på KTH i Stockholm. Då hade hon bestämt sig för att helt ägna sig åt ljus, keramiken blev historia.

– Förresten hade jag nog aldrig kunnat fastna för bara ett material, säger hon nu. Ljuset är liksom flera material i ett. Så komplext och ger så många möjligheter. Det formar olika material på olika sätt och påverkas i sin tur av de material det möter. Ljuset beror inte bara av själva ljuskällan utan av rummets form och väggarnas texturer. Av reflexioner, av människorna i rummet. Ljus är magi. Immateriellt och samtidigt kraftfullt. Ljuset är en integrerad del av allt synligt.

Under alla år i Sverige har Aleksandra Stratimirovic haft en obruten kontakt både med Balkan och världen i övrigt. Hon var tidigt engagerad i Lighting Detectives (TLD eller Transnational Tanteidan), en organisation grundad 1999 av japanske ljusdesignern Kaoru Mende med syfte att popularisera ljuskulturen både lokalt och globalt. Fortfarande deltar hon varje år i workshops och symposier som TLD anordnar runtom i världen. I tretton år har hon jobbat med ljusfestivalen Lighting Gerillas i Slovenien med gamla staden i Ljubljana som nav. En av de bästa ljusfestivaler med ljuskonst i fokus som finns i Europa – om hon får säga själv.

BESTÄLLARNA KONTAKTAR

Tidigare kunde det hända att hon tog initiativ till ett projekt, försökte hitta möjligheter att förverkliga någon idé, men sedan många år är det beställarna som

kommer till henne. I början kom de flesta uppdragen utifrån men på senare år blir antalet jobb här i Sverige fler och fler. Intresset för ljuskonstverk har ökat enormt liksom förståelsen för ljusets betydelse, både fysiskt och psykiskt. Inte minst i Sverige, menar hon.

Hur tänker du när du får ett uppdrag? Hur tar du dig an uppgiften?

– De första viktiga övervägandena har att göra med om verket ska vara permanent eller bara byggas upp temporärt. Begränsningar blir fler och större om det handlar om något permanent, rent generellt. Är det tillfälligt är det lättare att improvisera. Sen är det också stor skillnad om verket ska placeras utomhus eller inomhus. Ibland kommer idéer direkt, ibland kommer de bara inte alls.

Hon besöker alltid platsen så tidigt som möjligt. Om det går. Ibland är den ju inte byggd ännu. Då måste hon veta intentionerna avsikten med alltsammans. Få kontakt med arkitekter, landskapsarkitekter och brukare. Och kunna förstå sig på platsens funktion, veta vilka som kommer att vistas där.

– Självklart är det alltid bra att veta inom vilka ramar man kan röra sig, det vill säga hur budgeten ser ut. Så tidigt som möjligt.

Tidsramarna för ett uppdrag från idé till färdigt verk kan vara väldigt olika. I Sverige får man ofta lite mer tid. Det är ganska skönt, allt är mestadels professionellt skött, organiserat och genomtänkt, menar Aleksandra Stratimirovic. På andra ställen kan det handla om några dagar. Hon tar ”Northern Light” i Paris som exempel.

– Då hade jag några veckor på mig att göra allt, från koncept till premiärvisning. Minns att jag arbetade med de första utkasterna på en fem timmars flygresa från Stockholm till Aten. Skulle hålla en workshop på en ö i Grekland och innan planet gick hann jag till Ikea vid Kungens kurva. Det var Ikea som sponsrade det hela och jag fick bara använda Ikeas produkter. Kollade vad som skulle kunna vara möjligt. Det var ju för några år sedan och Ikea hade just börjat med LED. Skickade förslaget direkt och fick godkänt. Sen var det bara att ta sig till Paris, besöka platsen och förverkliga idén.

Svenssons Stora Förtjänstpris:

Stora Förtjänstpriset har delats ut sedan 1998 och ges till en person eller organisation som har verkat till nytta för belysning i Sverige under en längre tid, inom forskning, utbildning, design eller allmänna belysningsfrågor. Det kan också gå till någon som framgångsrikt drivit en enskild fråga till nytta för belysning i Sverige. Juryn har i år bestått av Magnus Frantzell och Leif Berggren från Bertil och Britt Svenssons Stiftelse för Belysningsteknik, Frank Augustsson (i egenskap av ordförande för Belysningsbranschen) samt Michael Hallbert (som tilldelades priset 2018).

Bertil Svensson, som startade belysningsföretaget Fagerhult AB, donerade tillsammans med sin hustru Britt en grundplåt i form av aktier och bildade 1985 Bertil och Britt Svenssons Stiftelse för Belysningsteknik. Stiftelsens syfte är att främja forskning och utbildning i belysningsteknik.

Aleksandra Stratimirovic mottog Svenssons Stora förtjänstpris på Ljusedagen den 5 september på Berns Salonger i Stockholm. Här intervjuas hon av galakvällens konferencier Mikael Tornving.

– Ibland kan begränsningar underlätta. Då hinner jag inte fundera "är det här bra eller inte", då går jag bara igång. Den här typen av uppdrag får jag ett par gånger per år också numera. Då är det som om någon del i hjärnan blir superfokuserad och gör att jag klarar av det hela.

FÖR EN MÄNSKLIGARE MILJÖ

Så undrar jag om det är några projekt som hon gärna visar upp och pratar lite mer om. Men nej, inte riktigt...

– Jag är nöjd med nästan allt, skrattar hon. Särskilt kanske med projekt som är integrerade i sådana speciella platser som sjukhus eller skolor. Jag tror att man får bra kontakt med platsen genom mina verk. Och att jag skapar en länk eller öppning för människor och på det sättet kan inspirera. Allra mest kommentarer får jag kring sådant jag gjort på sjukhus. Det har ofta varit komplexa projekt med många tekniska begränsningar och en känslig miljö. Att kunna hjälpa människor som får smärtsamma behandlingar känns verkligen fantastiskt. Att ge en positiv distraktion i traditionellt kalla, tekniska och inte särskilt välkomnande utrymmen. Sen finns det andra verk som kanske inte är lika synliga, som kanske rentav är alldeles "tysta", men som betyder mycket för mig. "My Light Future" till exempel.

Till sist undrar jag hur Aleksandra Stratimirovic ser på uttrycket "light pollution".

– Jag tänker mycket på det. Mycket av det ljus vi har

Juryns motivering:

"Årets mottagare av det Stora Förtjänstpriset bidrar med en viktig aspekt på belysning och har på ett unikt sätt utforskat gränslandet mellan ljusdesign och ljuskonst. Hon har visat flera exempel på detta i sin verksamhet med installationer som bidragit till en mänskligare miljö inom offentliga miljöer, äldreboenden, sjukhus, skolor och bostadsområden.

Pristagaren har medverkat och medverkar i olika projekt inom belysning, gett ut en uppmärksam bok, designat armaturer och deltar som jurymedlem i olika ljusrelaterade tävlingar. Hon har även en omfattande internationell verksamhet och är uppskattad i många länder."

omkring oss stör både människor och natur. Människan har uppfunnit det artificiella ljuset. Självklart har alla ett ansvar för att det inte blir skadligt. Särskilt vi som jobbar med ljus. Jag vet att olika intressen kolliderar, säkerhetsintressen med integritetshänsyn till exempel. Man måste kompromissa. Även om vi minskar antalet armaturer är knappast krav på att kunna se stjärnor mitt i staden särskilt rimligt. Ofta känner jag att det verkligen inte behövs mer ljus. Det händer att jag får en förfrågan om att göra ett ljusverk men tackar nej av det skälet. Då får jag föreslå något annat i stället.

– Ändå tror jag faktiskt att man kan göra mycket åt "light pollution" genom att använda ljuset på ett mer genomtänkt sätt. ✨

4 av Aleksandra Stratimirovics projekt

"NORTHERN LIGHT"

Paris, Amsterdam, Jerusalem, Singapore, London (2014 och framåt)

"Northern Light" initierades av Sveriges ambassad i Paris och Ikea Frankrike med anledning av kungabesöket där 2014 och har sedan vandrat vidare till olika städer i olika varianter. Det var redan från början tänkt att vara lätthanterligt, att det skulle kunna flyttas och återanvändas.

Aleksandra Stratimirovic fick en idé, en konstnärlig tanke. Sen gällde det att realisera visionen och klara alla praktiska problem. Resultatet blev ovanligt lyckat. På varje plats "Northern Light" visats har det blivit unikt. I Singapore hängde det över vatten, i Jerusalem framför den antika stadsmuren, andra gånger utmed husfasader. Efter Paris inleddes ett samarbete med Amsterdam Light Festival som fortfarande pågår; tekniker därifrån har hjälpt till att installera de olika versionerna. Just nu ligger "Northern Light" nedpackad. Men det är fortfarande "på väg", intygar Aleksandra Stratimirovic. Förfrågningar om att få visa det igen finns från flera håll. ✿

Foto: Thomas Salva

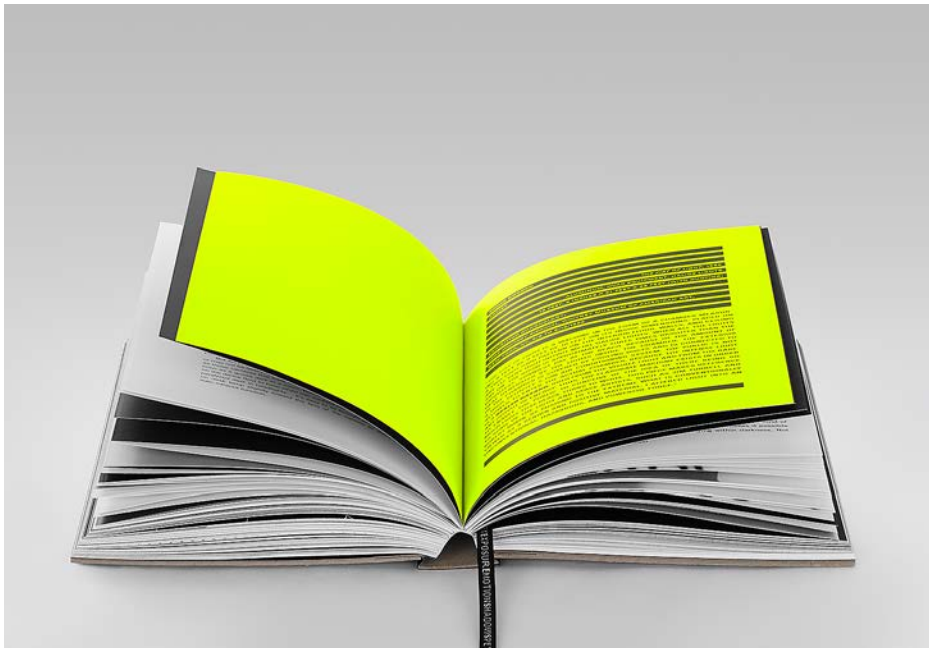
"MY LIGHT FUTURE"

Belgrad, Tirana, Mostar, Bologna, Dalarna med flera platser (2010 och framåt)

"My Light Future" gjordes i en första variant till en ljusfestival för Belgrad för ungefär tio år sedan. Inspiration fick Aleksandra Stratimirovic från den typ av "light pollution" som all ljusreklam utgör. Idén var att testa vad som skulle hända om man placerade en annan typ av ljusmeddelande än vanligt på publika platser.

Hon började intervjua små barn om olika vardagliga saker. Berättelser om livet, hjältar och drömmar inför framtiden. Vissa svar valdes ut och kortades så att det fick plats i ljuslådor. Texten blåstrades på spegelglaset så att den släppte igenom ljus. Lådorna med barnens tankar om livet placerades på olika oväntade platser: frisörsalonger eller banker, i gatumiljön, på fasader. Så har det fortsatt. Under tio år har Aleksandra Stratimirovic samlat på sig ett gigantiskt material som säger mycket om barns livssituation. Samma frågor i olika städer. Vissa ljuslådor har blivit permanenta, men de flesta har bara varit uppsatta tillfälligt. Tanken var att budskapet bara ska dyka upp och sen försvinna. Ge betraktaren en tankeställare. ✿

Foto: Robin Hayes

"YOU SAY LIGHT – I THINK SHADOW"

– den vackraste boken om ljus?

Bakom den imponerande "You Say Light – I Think Shadow" står Aleksandra Stratimirovic och Sandra Praun, grafisk formgivare.

De två upphovskvinnorna ställde frågan "What is light?" till olika personer – bekanta, obekanta som de respekterade eller var nyfikna på. Till kollegor, konstnärer, koreografer, musiker, designer. De bad om svar i text och fick 109 stycken som handlade om ljus, skugga och mörker. Varje textuppslag fått egen design, eget papper. Boken följer en viss linje så att de olika kommentarerna kommunicerar med varandra.

"You Say Light – I Think Shadow" har resulterat i utställningar på flera platser. Senast i Bologna år 2017 där den visades under jord, i tunnlar från andra världskriget.

Boken har dessutom fått flera internationella designpriser. ✿

**"Ljuset är liksom flera material i ett.
Så komplext och ger så många möjligheter."**

"LJUSLINJE FÖR TYROLEN"

Tyrolen, Tynnered, Göteborg (2017)

Fritidsgården Tyrolen ligger i förorten Tynnered utanför Göteborg. Genom Statens konstråd fick Aleksandra Stratimirovic uppdrag att ta fram ett förslag på konstnärlig gestaltning av fritidsgården och dess omgivning. Hennes koncept formades efter diskussioner och workshops med ungdomar som länge velat att säkerheten i området skulle bli bättre. Och visionen var att projektet skulle verka mot bland annat mörker, hopplöshet, kriminalitet, utanförskap och för trygghet, gemenskap, ljus, färg, poesi, musik, dans...

Resultatet blev ett stråk av sju rosa-färgade lyktstolpar (6 och 7 meter höga) som leder mot entrén och gör att vägen dit känns tryggare. Samt en 40 meter lång ljuslinje (av ljuslådor i akryl och lackerad aluminium) utmed fasaden. Färgerna skiftar i ton och intensitet. Ingen ska missa att här ligger Tyrolen; det är här det roliga händer. "Färger representerar Tyrolens mångfald av kreativa aktiviteter", enligt Aleksandra Stratimirovic. ✿

Foto: Robin Hayes